

Venting som metode

AV BJØRN OLA TAFJORD

Beaivvit eai leat badjálaga, muhto manjálaga
(‘dagar er ikkje oppå kvarandre, men etter kvarandre’
eller ‘ingen vits i å stresse’)

– Eg ventar. Dei eg er saman med får sjølve ta initiativ til å fortelje meg det dei vil eg skal vite. Dei som kjenner meg veit jo stort sett kva eg er interessert i. Om nokon vil dele noko med meg, så vil eg la dei få gjere det når dei tykkjer det høver seg.

Omlag slik har Håkan Rydving svara når eg har spurt han korleis han lærer av nolevande menneske i dei samiske områda som står i sentrum for dei historiske undersøkingane hans. – For ei nobel tilnærming, tenkte eg straks. Samstundes slo det meg at han må jammen ha godt med både tid og tålmod. Sidan har eg innsett at det å vente i mange samanhengar kan vere meir opnande, ja endåtil føre fortare fram, enn andre tilnærmingar når målet er å nå best moglege forståingar.

VENTING SOM FORSKINGSMETODE

Det er skrive overraskande lite om venting som forskingsmetode (for interessante essay som tangerer temaet, sjå Magolda 2000; Minnegal 2009). Rett nok har mange påpeika at feltarbeid ofte inneber mykje venting, men det synest å vere vanleg å førestille seg denne ventetida som noko som finn stad *før* og *mellom* dei stundene då ein *gjer* feltarbeid. Ventina har gjerne vore framstilt som passive periodar, eller som pausar frå sjølve forskinga. Denne utskiljinga av ventinga frå forskinga er påfallande i lys av at mange forskarar har skildra andre (til dømes gardbrukarar, migrantar, millenaristar og mødre) si venting som aktive, refleksive og strategiske handlingar (sjå for eksempel Hage 2009). Med Rydving som føredøme kan det vere verd å tenkje meir på venting, ikkje

berre som ein metode, men også som ei dygd, og dermed noko som også er knytt til etikk.

Det er ofte vanskeleg å vente. Ekstra utfordrande kan det vere når tida ein har for å fullføre eit forskingsprosjekt er avgrensa. Og ein kan sjølv sagt ikkje vente med alt. Ein må straks gi seg til kjenne, presentere interessene sine og få informert samtykke frå dei prosjektet vil omfatte. I ulike samanhengar finst det dessutan ulike normer for venting. Difor kan det, særleg i starten, vere krevjande å forstå *korleis* ein bør vente. Kva som er fruktbar, god eller endåtil rett venting er kontekstuell kunnskap. Dette kan ein berre lære av dei som høyrer til og er kunnskapsberarar der ein vil studere. Dersom ein byrjar med å lytte og observere varsamt korleis venting vert gjort, då vil ein ofte oppdage at ei atterhalten tilnærming i mange situasjonar kan gi fleire, raskare og betre svar på spørsmål ein har, eller effektivt leie ein vidare til spørsmål som er meir relevante og interessante enn dei ein opphavleg har formulert.

Ein kombinasjon av eigen blygsel og gode råd frå Rydving – mellom anna hadde han oppmoda meg om å lese *Decolonizing Methodologies* (1999) av Linda Tuhiwai Smith – var avgjerande då eg første gongen kom til Talamanca, grenseområdet mellom Costa Rica og Panama, for å freiste å få gjere feltarbeid. Dei som tok imot meg der, nokre leiarar av urfolket som kallar seg bribriar, dei tok i stor grad styringa. Då dei fekk høyre at eg var interessert i å studere religion, foreslo dei straks at eg burde lære meir om bahá'í-trua som dei var medlemmar av. Eg kunne hjelpe til med å skrive ned historia og finne ut korleis denne nye religionen hadde verka i møte med dei heimlege bribriske tradisjonane (sjå Tafjord 2004). Slik omformulerte dei prosjektet, før eg fekk lansert detaljane i planen eg kom dit med, og bra var det, for i ettertid har eg forstått at ein framand aldri ville ha fått løyve til å studere dei politiske strategiane til tradisjonelle rituelle spesialistar, slik eg hadde sett meg føre å gjere. Fordi dei tok grep, og fordi eg nølte og lytta, kom undersøkinga i staden til å handle om noko både dei og eg var interesserte i, men som eg ikkje visste om før eg kom dit.

I bytjinga var det særleg to personar som tok seg av meg, sette meg i arbeid og heldt oppsyn med det eg gjorde: Rosendo Jackson og Elias

Escalante. Dei vart mine lærarar, rettleiarar og verjer. Saman med familiarane sine og resten av lokalsamfunnet, unge og gamle, kvinner og menn, gjorde dei ein kollektiv innsats for å lære meg korleis ting vert gjort i Talamanca, deriblant korleis ein ventar der.

Det er mykje venting i Talamanca. Til dømes er besøk vanlegvis inga kort affære. Ro, respekt og relasjonell posisjonering er særst viktig i slike samanhengar. Den som kjem på besøk stiller seg stille opp utanfor og ventar til ein vert oppdaga og invitert inn. Så set ein seg på ein benk langs veggjen, nær inngangen, medan vertskapet forsvinn inn på kjøkkenet. Der vert ein sitjande, stille, ofte i nær ein halvtime, før nokon kjem ut att frå kjøkkenet med ein kopp drikke, og med litt mat dersom det finst. Verten set seg så for å vente på at gjesten skal drikke eller ete ferdig. Litt småprat fyller tida: spørsmål om korleis familien har det, korte anekdotar om kva ein har gjort i dag eller i går, og gjerne eit par godhjarta spøkar. Først når alt dette er unnagjort, er det høveleg for gjesten å formidle kva ein er komen for. Dersom ein vil snakke grundig om noko, slik eg ofte har ønska i samband med studia mine, så spør ein no om når det eventuelt kunne passe å kome attende for å få ein slik samtale med vertskapet. Det er upassande å freiste med eit intervju der og då, utan å ha avtala det på førehand. Folk må få tid til å førebu seg.

Sjølv når ein har avtala eit tidspunkt for å treffast, er det likevel vanleg å kome fleire timar seinare, eller å kome ein annan dag i staden. For alle må alltid ta seg av det som skjer her og no først. Så noko kan ha hendt i mellomtida. Ein kan sjølv ha fått besøk, før ein får gått for å gjere ærendet sitt, og då kan ein ikkje forlate gjestane. Eller ein kan ha treft nokon på vegen, til dømes ein eldre slektning, og vorte beden om noko ein ikkje kan seie nei til. Vertskapet er heller ikkje alltid heime til avtala tid. Også dei kan ha vorte nøydde til å syte for noko anna først. Eit etablert hierarki av roller og forpliktingar gjer at ein stadig må prioritere noko og late anna vente. Samtaler med utanlandske studentar er sjølvstundt ikkje blant dei viktigaste gjeremåla. Ein kjem ingen veg med noko i Talamanca, i alle fall ikkje på lang sikt, utan tålmod og forståing for at alt og alle har si tid.

Venting kan også vere fruktbart på eit meir allment vis for ein religionsstudent. Berre ved å vere til stades og merksam over tid kan ein oppdage og observere når, kvar og korleis religion *ikkje* er i spel. Sjølv-sagt må ein då ha klart føre seg kva ein meiner med religion. For eksempel kan ein ta utgangspunkt i dominerande bribriske forståingar av kva religionar er: praksisar, idear og institusjonar som misjonærar har introdusert dei seinaste 60 åra. Då vil ein fort sjå at slikt spelar ingen eller berre få og små roller i dei fleste samanhengar i Talamanca, også i situasjonar der ein som teoretikar gjerne hadde forventa at religion skulle stå sentralt.

Samstundes kan venting føre til overraskande oppdagingar og observasjonar av når, kvar og korleis folk på eiga hand grip til religion. Det eg lenge trudde kom til å verte ein frustrerande forskingslaus dag i Talamanca fylt av romanlesing, vart brått skipla då ei uventa stormbye byrja å knekke store greiner rundt huset der eg var aleine saman med ein stor ungflokk. Borna samla seg straks og dei eldste byrja å resitere bahá'í-bøner som dei tydelegvis kunne utanåt. Denne reaksjonen deira, i møte med uventa fare, hadde eg gått glipp av dersom eg ikkje hadde vore heime og venta på Escalante. Førstehands erfaringar og nøkterne forståingar av kor viktig eller uviktig religion kan vere i ulike samanhengar, får ein ofte berre dersom ein ventar uforvarande, men likevel vaksamt.

Det finst dessutan eit historisk skapt forskningsetisk aspekt ved det å vere meir avventande i visse kontekstar. Der som forskingshistoria og erfaringar med forskarar er knytt til koloniale prosjekt og historiske prosessar som systematisk har medført diskriminering og marginalisering av somme grupper, slik tilfelle er i og kring Sápmi og Talamanca, der er forskarar utanfrå ekstra forplikta til å lytte og vente på invitasjon før dei byrjar å stille spørsmål. Det tek tid å formidle og forstå kva for emne som kan vere følsame og kvifor dei er det, kva ein får snakke om og kva ein bør la ligge. Som forskarar ber vi med oss historia til faga og institusjonane våre. Også om denne historia kan vi lære meir, dersom dei som har kritiske erfaringar med den vil syne oss veg.

VENTING SOM PEDAGOGISK METODE

Å lære seg heimleg bibrisk metodologi, altså bibriske føresetnader og retningslinjer for forskning, inneber mellom anna å lære seg den lokale studentrolla. Til studentar utanfrå finst det særleine forventingar i Talamanca. Fleire slike hadde vore der før meg. Eit opplegg var difor i grove trekk allereie klart då eg dukka opp.

Jackson, den eldste og mest lærde i nabolaget, bad meg kome og besøke han om kvelden. Han viste meg kvar eg skulle setje meg, på benken nær døra. Så venta han til Florinda Escalante, kona hans som eigde huset, hadde varma og servert meg kakao. Først etter at eg hadde drukke opp byrja han å snakke til meg. Det var bra at eg ville lære, sa han. Han understreka at kunnskapane bibrar forvaltar er særskilte og at eg straks måtte innsjå at eg aldri vil kunne forstå alt, men dersom eg ville følgje nøye med og respektere det han og andre der kunne lære meg, då kunne eg kome til å forstå mykje. Så byrja han med det basale: historia om korleis Sibö lærte den aller første generasjonen bibrar alt dei trong vite, ei forteljing om ein pedagogisk situasjon, om kva som er rett i Talamanca og for bibrar, om relasjonar, og om å lytte og vere lydig (for variantar av denne historia, sjå til dømes Jara & García 2011:165-178; Palmer *et al.* 1992:34-48).

Fleire kveldar i veka i fleire månader underviste Jackson meg. Alltid på same måten: han fortalde og eg lytta, i mørket, i heimen hans, han i stolen sin og eg på benken ved døra. Litt etter litt let han meg forstå at undervisningsforma og situasjonen ikkje var ulik den han sjølv hadde opplevd då han som gut og ung mann gikk i lære hjå framstående eldre spesialistar. Ein kveld, etter at Jackson hadde fortalt meg ei lang forteljing og forklara den grundig, spurte eg han om noko som berre indirekte kunne knytast til det han hadde snakka om. Då svara han kort at det hadde vi så vidt snakka om før og det skulle vi kome skikkeleg attende til sidan, men ikkje no. Det måtte vente. Eg måtte vente. Det var mykje anna han måtte fortelje og forklare meg først, for at eg skulle verte klar til å forstå meir av det eg hadde spurt om. Då vi mange veker seinare tok avskjed, fordi eg skulle reise heim att, sa Jackson at han sette pris

på at eg hadde lytta utan å spørje og grave heile tida. Men det var sjølv-sagt i mykje større grad han som hadde venta på og hatt tålmod med meg.

Jackson gikk bort i 2001, før eg fekk høve til å verte ein vidarekomen student hjå han. Sonen hans, Elias Escalante, har i ettertid teke over hovudansvaret for å rettleie meg i Talamanca. Saman med familien sin, har han alltid gitt meg losji og mat og venskap. Heilt i starten var han den som følgde meg rundt, introduserte meg til andre familiar og avtala besøk og samtaler om religion. Seinare har han ikkje berre opna fleire rom, men også gitt meg meir rom, samstundes som han har delt sjenerøst av kunnskapane og analysane sine, og kome med råd når eg har spurt om det. Han ventar alltid på meg når eg har sagt at eg vil kome på besøk, og kvar gong eg er der ventar han nok også litt på at eg skal reise att. Etter å ha kjent kvarandre i snart to tiår kan vi snakke om det meste, men det er mykje eg lurar på om bribriske tradisjonar og samfunnsliv som det enno ikkje har passa å spørje om. Den dagen han eventuelt måtte meine at eg bør vite det, då vil han fortelje og forklare eller syne det til meg.

Også Rydving praktiserer ritualisert pedagogisk venting i rolla si som førelesar og rettleiar. I likskap med Jackson doserer Rydving gjerne for ferske studentar, og sjølv om han inviterer til spørsmål nesten når som helst, så ventar som regel også han med dei meir avanserte utlegg-ingane og analysane til han meiner at studentane er preparerte. Som rettleiar likna Rydving, trass i at han er langt meir stillfaren og mykje mindre utegående, på mange måtar på Escalante. Også Rydving gav alltid både tid og rom og merksemd og omsut. Etter kvart snakka han mindre og lytta meir. Det han sa vart likevel berre meir tydingsfullt. Han kommenterte alltid formelle forhold, delte stadig analytiske syns-punkt og ulike innvendingar, og spurte om slikt som eg enno ikkje hadde tenkt på når han meinte at eg var klar for det. Som kollega er han likeins. Han held fram med å vente på dei tidlegare studentane sine, med tillit og tru på at vi finn våre eigne vegar, og med innspel og råd når nokon spør om det. Han tek seg alltid tid til ein prat, men han er nok også glad for fred når praten ikkje lenger fører vidare. Små anek-

dotar har gradvis avdekka at han som rettleiar er inspirert og forma av sine egne lærarar. Med tida, etter at eg sjølv har fått privilegiet det er å få undervise og rettleie, har også eg forstått kor mykje ein lærer av sine studentar, noko Rydving alltid har understreka, men som eg hadde vanskar med å innsjå skikkeleg før.

Likevel trur eg det er i samiske samanhengar at han må ha lært aller mest om venting, både som dygd og metode. Det hadde vore interessant å få høyre han fortelje meir om korleis han har lært seg å vente, og om læremeistrane og kjeldene hans, dersom det samstundes er råd å verne og respektere fortrulege og private augeblink og rom. Men det må naturlegvis få vere til han tykkjer at det høver seg. Den som ikkje viser varsemnd og vilje til å vente, den vil aldri verte vurdert som verdig til å få vite stort, korkje i bribriske eller samiske samanhengar, og kanskje heller ikkje av Håkan Rydving.

REFERANSAR

- Hage, Ghassan (red.). 2009. *Waiting*. Victoria: Melbourne University Press.
- Jara Murillo, Carla Victoria & Alí García Segura. 2011. *Diccionario de mitología bribri*. San José: Editorial de la Universidad de Costa Rica.
- Magolda, Peter M. 2000. Accessing, waiting, plunging in, wondering, and writing: Retrospective sense-making of fieldwork. *Field Methods* 12, 3, s. 209–234.
- Minnegal, Monica. 2009. The time is right: Waiting, reciprocity and sociality. *Waiting*, red. G. Hage, s. 89–96. Victoria: Melbourne University Press.
- Palmer, Paula & Juana Sánchez & Gloria Mayorga. 1992. *Vías de extinción, vías de supervivencia: testimonios del pueblo indígena de la Reserva KéköLdi, Costa Rica*. San José: Editorial de la Universidad de Costa Rica.
- Smith, Linda Tuhiwai. 1999. *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books.

Tafjord, Bjørn Ola. 2004. Ritualiserte forståingar: bribriar og bahá'í-trua. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.

ABSTRACT

This essay discusses waiting as a method in research and teaching. Appropriate waiting can often lead to better and even quicker understanding of people and questions. How to wait fruitfully is contextual knowledge. Respectful waiting is an ethical issue. Fieldworkers can learn proper waiting from their hosts. Good teachers and supervisors practice waiting and encourage patience.

KEYWORDS: waiting; method; fieldwork; ethics; pedagogy